

Nr 14

Utlåtande i anledning av väckta motioner om ersättning i realvärden till skadelidande vid sjöreglering m. m.

Tredje lagutskottet har behandlat två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade likalydande motioner¹, nr 72 i första kammaren av herr *Gustafsson, Nils-Eric, m. fl.* och nr 104 i andra kammaren av herr *Larsson i Hedenäset m. fl.*

I motionerna hemställes »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om förslag, senast till 1963 års riksdag, om sådan ändring av vattenlagstiftningen att — i huvudsaklig överensstämmelse med norrländska vattenkraftutredningens principförslag — ersättning i realvärden må kunna tilldömas skadelidande vid utförandet av sjöreglerings- och vattenkraftsföretag».

Motionernas innehåll

Motionärerna erinrar inledningsvis om att frågan om en ändring av vattenlagstiftningen i syfte att, där så är möjligt, ge skadelidande rätt till ersättning i form av realvärden trots ett omfattande utredningsarbete ännu inte bringats till sin lösning. Efter återgivande i aktuella delar av innehållet i 9 kap. 1 § vattenlagen anföres.

Det stadgande, vilket här refererats, innebär att enskilda skadelidande — om inte frivillig uppgörelse föreligger — ej kan av domstol tilldömas skadeersättning i realvärden. Detta gäller trots att sökandena, byggare av vattenkrafts- och regleringsanläggningar, ofta direkt eller indirekt förfogar över mark- och skogsområden samt givetvis även över elektrisk energi, dvs. realvärden, vilka i stället för pengar kunde lämnas som ersättning.

Önskemålen om möjlighet till ersättning i realvärden framstår ur olika synpunkter som välgrundade. Skall en ersättning i pengar bli av bestående värde, är det angeläget att den skadelidande kan placera kontanterna i lämpliga och räntabla investeringar eller företag. Sådana objekt kan emellertid i här aktuella bygder vara rätt begränsade. Om sökanden direkt eller indirekt förfogar över lämpliga realvärden, framstår det som rimligt att enskild skadelidande medges rätt att tillbyta sig härav för de värden han nödgas avstå. För den berörda bygden och kommunen är det vidare av betydande intresse, att befolkningen kan behålla sina utkomstmöjligheter intakta.

I motionerna anges härefter att det ifrågavarande reformbehovet länge varit aktuellt. En redogörelse i sammandrag lämnas för frågans hittillsva-

¹ Motionen i dess helhet tryckt bland andra kammarens motioner.

rande behandling. Som sista led redovisas här att riksdagen, i anledning av de vid 1960 års riksdag väckta motionerna I: 465 och II: 554, på tredje lagutskottets förslag beslöt att i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna vad utskottet anfört. Här om anföres närmare.

Utskottet hade i utlåtandet bl. a. sagt sig dela »den av nästan alla remissinstanser uttalade uppfattningen att ersättningen i realvärden i många fall — åtminstone ur allmän synpunkt — måste anses vara att föredraga framför ersättning i penningar». Utskottet ville dock avvakta fastighetsbildningskommitténs arbete. Det måste nu konstateras att snart ytterligare två år förflutit utan att denna fråga synes ha kommit närmare sin lösning.

Det kan måhända anföras att även på andra områden än exploatering av vattenkraften föreligger behov av möjligheter att skadelidande tillerkännes ersättning i realvärden. Det vill dock synas uppenbart, att sjöreglerings- och vattenkraftsbyggnader är företag av sådan storleksordning och medförande sådana omfattande ingrepp såväl för enskilda skadelidande som för berörda bygder, att en reformering av lagstiftningen gör sig påkallad framför allt på detta område.

Som av vad ovan anförts framgår har frågan om ändring av vattenlagstiftningen, så att ersättning för skada och intrång må kunna utdömas i realvärden, länge varit aktuell. Det framstår som påkallat att de många förslagen under årens lopp äntligen utmynnar i resultat.

I fråga om motionärernas fullständiga uttalanden hänvisar utskottet till motionerna.

Frågans tidigare behandling m. m.

Såsom av det ovanstående framgår, har riksdagen år 1960 behandlat bl. a. frågan om ersättning i realvärden till skadelidande vid sjöreglering. Detta skedde i anledning av likalydande motionerna I: 465 av herr Sundin, Sven E., och II: 554 av herr Eriksson i Bäckmora m. fl. I dessa motioner hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om prövning av möjligheterna för enskilda ägare av skogsmark, vilka upplåtit mark i samband med framdragande av kraftledning, anläggande av vägar och vid vattenuppdämning, att — när så kunde befinnas möjligt — erhålla en företagsekonomiskt mera tillfredsställande kompensation än pengar genom möjligheter till ersättning i annat, t. ex. fri kraft eller skog, varvid mot upplåtelsen svarande mark skulle avstås från domänverket eller, om intrånget orsakades av annan än staten, från annan ägare. Vid behandlingen av motionerna utgick tredje lagutskottet i sitt *utlåtande den 29 november 1960, nr 33*, från att motionärerna, när de talade om skador till följd av vattenuppdämning, även avsåg andra skador i samband med utbyggande av strömfall eller i samband med vattenregleringsförelag för kraftändamål.

I utskottets angivna utlåtande lämnas i fråga om ersättningen i vattenmål en omfattande redogörelse beträffande dels *gällande bestämmelser* (s. 3-7), dels *tidigare framställningar om lagändring samt avgivna förslag*

m. m. (s. 7—47), dels ock lämnade svar på framställda *interpellationer m. m.* (s. 47—48). I utlåtandet refereras också innehållet i *remissyttrandena* (s. 57—64) i anledning av de då förevarande motionerna.

I angivna delar hänvisar utskottet till vad därom upptagits i utskottets utlåtande nr 33: 1960 och kommer därför här nedan att inskränka sig till en mera summarisk redogörelse däröver. Förekommande sidhänvisningar åsyftar utlåtandet nr 33.

Gällande bestämmelser (s. 3—7)

De särskilda regler i *vattenlagen den 28 juni 1918*, i vilka åtgärd medförande intrång i annans rätt tillåtes, upptar i allmänhet föreskrift om att ersättning för intrånget skall utgå enligt bestämmelserna i lagens 9 kap.

I 9 kap. 1 § stadgas sammanfattningsvis att, där någon enligt vattenlagen erhåller rätt att tillösa sig samfällt strömfall eller att eljest lösa eller taga i anspråk annan tillhörigt område eller att tillgodogöra sig vattenmängd eller vattenkraft, som tillhör annan, eller att vidtaga åtgärd, varigenom eljest annans egendom lider skada eller intrång, ersättning skall, såvitt ej annat stadgas, utgå för egendom som avstås eller för förlust, skada eller intrång som förorsakas. Paragrafen innehåller även en grundregel angående formen för ersättning. Det stadgas sålunda att ersättning skall, där den ej enligt vad i övriga bestämmelser i 9 kap. är stadgat hör utgå medelst kraftöverföring eller genom tillhandahållande av vatten, bestämmas i penningar. Därest emellertid parterna träffar överenskommelse, att ersättning skall utgå på annat sätt, är sådan överenskommelse gällande, om den av vattendomstolen finnes lämplig och blir genom dess beslut fastställd.

I förarbetena till lagen diskuteras formerna för ersättning för skada och intrång. De särskilda sakkunniga, som tillkallats för att överarbeta det ursprungliga förslaget, angav bl. a. att de skäl, som i förslagen anförts för upptagande av kraftersättning beträffande i anspråk tagen vattenkraft, otvivelaktigt i viss mån talade för tillämpning av sådan ersättning även under andra förutsättningar. Med hänsyn till de olikartade och i hög grad skiftande förhållanden, som inverkade på frågans avgörande, syntes det dock de sakkunniga knappast möjligt att i vidare mån än skett meddela allmänna regler om ersättning i kraft.

De i 9 kap. upptagna reglerna om ersättning medelst kraftöverföring inledes med stadganden angående de fall, där sådan ersättning skall utgå. I 13 § föreskrives att, där någon jämlikt 2 kap. vattenlagen berättigas att tillgodogöra sig annan tillhörig vattenkraft eller att lösa annan tillhörig andel i samfällt strömfall, ersättning därför skall utgå medelst tillhandahållande av motsvarande kraftbelopp, såframt och i den mån ej ersättningens utgörande i kraft prövas medföra olägenheter av betydelse för ena eller andra parten. Tages strömfall i anspråk med utnyttjande av den särskilda expropriationsrätt, som medgivits enligt 1945 och 1948 års lagstiftning i ämnet (se

1 kap. 14 § vattenlagen), och avgöres ersättningsfrågan i samband med att medgivande enligt 2 kap. till fallets bebyggande lämnas, skall likaledes under samma villkor ersättning utgå medelst kraftöverföring, i den mån fastighet, till vilken vattenkraften hört, kan anses ha behov av kraft; detsamma gäller, om den exproprierade vattenkraften varit avsedd för viss anläggning eller ort, till vilken ersättningstagaren är berättigad att överföra kraftbelopp, som tillerkännes honom, och anläggningen eller orten kan anses ha behov av kraften. Kraft, som lämnas i ersättning enligt de nu nämnda bestämmelserna, skall med visst undantag tillhandahållas från den för vattenkraftens utnyttjande avsedda anläggningen. Där fråga är om ersättning för vattenkraft, som för strömfallsägare går förlorad till följd av åtgärd, varmed ej åsyftas vattenkraftens tillgodogörande, kan enligt 9 kap. 14 § ersättningen bestämmas i kraft, därest sådan på fullt betryggande sätt står att erhålla från väbeläget strömfall och det med hänsyn till inteckningshavares rätt, kostnader och andra omständigheter prövas lämpligt.

Kraft som skall överföras såsom ersättning för mistad vattenkraft skall jämlikt 9 kap. 26 § tillhandahållas ersättningstagaren å den fastighet, till vilken vattenkraften hört, på lämplig plats nära det strömfall, varifrån vattenkraften gått förlorad. Nödiga organ för överföring av kraften skall tillhandahållas av ersättningsgivaren. Är det fråga om elektrisk överföring — vilket det i praktiken alltid är — skall enligt 27 § den elektriska kraften tillhandahållas med strömart, spänning och periodtal, som finnes lämpliga.

Skyldigheten att tillhandahålla ersättningskraft åvilar jämlikt 9 kap. 15 § vederbörande strömfallsfastighet eller, där företaget ej avser tillgodogörande av vattenkraft, den fastighet vartill den anläggning hör, från vilken kraften skall tillhandahållas. Rätten till ersättningskraften skall jämlikt 17 § vara förenad med den fastighet, till vilken vattenkraften hört; denna rätt kan dock under vissa villkor helt eller delvis överflyttas till annan fastighet. Enligt 18 § kan sådan rätt även upplåtas på viss tid.

I 9 kap. 19 § stadgas att ersättningstagaren är pliktig att för kraftens uttagande och överföring gälda vederlag, s. k. uttagningskostnad, antingen i penningar eller genom minskning av det kraftbelopp, som eljest skolat utgå. I regel skall, enligt 9 kap. 20 §, uttagningskostnaden bestämmas så, att den gottgörelse för vattenkraften, som beredes ersättningstagaren genom det efter avdrag av uttagningskostnaden återstående värdet å ersättningskraften, kan anses skälig med hänsyn jämväl till den nytta, som uppkommer för ersättningsgivaren. Uttagningskostnaden får dock ej sättas lägre än till ersättningsgivarens självkostnad — såvida denna ej överstiger ersättningstagarens självkostnad för självständigt utnyttjande av det tillgodogjorda strömfallet — och icke heller högre än sistnämnda självkostnad. Närmare föreskrifter om bestämmandet av uttagningskostnaden och om sättet för dess gäldande meddelas i 21—25, 35 och 42 §§.

För kraftöverföring såsom ersättning för förlorad vattenkraft skall en-

ligt 28 § sådana föreskrifter meddelas, att kraftersättningen utgår i växlande storlek vid olika vattenföring eller under skilda tidsperioder, allt i största möjliga överensstämmelse med de mera betydande växlingarna i krafttillgång i ersättningsstagarens strömfall.

I 9 kap. 45 § stadgas att, därest parterna träffat överenskommelse i vissa närmare angivna frågor rörande tillhandahållande av ersättningskraften, sådan överenskommelse skall vara gällande, därest vattendomstolen finner den lämplig och därå grundar sitt beslut.

I fråga om ersättning i penningar fastslås i 9 kap. 47 § såsom huvudregel, att sådan ersättning skall bestämmas att utgå på en gång.

I 48 § stadgas att ersättning i penningar skall beräknas till fulla värdet och hälften därutöver i vissa fall, bl. a. då fråga är om ersättning för tillgodogjord vattenkraft eller icke tillgodogjord, som uppenbarligen är avsedd för befintlig eller under byggnad varande anläggning, eller om mark vartill äganderätt avstås eller skada å mark till följd av vattenuppdämning eller annan ändring i vattenståndsförhållandena. Förhöjningsregeln gäller dock, enligt 50 §, bl. a. ej beträffande ersättning till följd av byggande i vatten eller annan åtgärd enligt vattenlagen för allmänt ändamål, såvida det ej är fråga om vattnets utnyttjande vid kraftanläggning eller eljest i privatekonomiskt syfte. Vid bestämmande av ersättning för jord enligt förhöjningsregeln skall jämlikt 51 § i jordens värde inräknas värdet av de byggnader, som hör till jorden och erfordras för dess brukande.

Enligt 9 kap. 49 § skall ersättning, om den icke skall utgå med förhöjning, bestämmas till fulla värdet av den egendom som avstås eller, då det är fråga om förlust, skada eller intrång, till belopp motsvarande full gottgörelse därför.

Tidigare framställningar om lagändring samt avgivna förslag m. m. (s. 7—47)

På hemställan av andra lagutskottet beslöt 1947 års riksdag att i anledning av väckt motion hos Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt utredning dels av frågan om gottgörelse till bygd för skada, som föranledes av vattenkraftanläggningar och vattenregleringar och dels beträffande möjligheterna att i fråga om sådan skada, som drabbat enskild, lämna denne ersättning i annan form än i pengar.

I en den 17 maj 1952 avlämnad promemoria (stencilerad) med förslag till ändrade bestämmelser om ersättning med anledning av företag enligt vattenlagen, upptog 1945 års vattenlagssakkunniga frågan om möjligheter att i ökad utsträckning bestämma ersättningarna i realvärden. De sakkunnigas förslag överlämnades sedermera till *norrländska vattenkraftutredningen*, som avgivit betänkande, vari behandlats bl. a. nu förevarande fråga. Därefter har vattenfallstyrelsen och Svenska vattenkraftföreningen, nedan benämnda *vattenkraftintressenterna*, hos Kungl. Maj:t anfört vissa synpunkter på frågan om ersättning i kraft.

Framställningen i fråga om avgivna förslag m. m. uppdelas här nedan i skilda avsnitt för ersättning i kraft och för ersättning i mark.

Ersättning i kraft (s. 8—21)

Vattenlagssakkunnigas promemoria år 1952 (s. 8—12)

De sakkunniga anför i frågan om ersättning medelst kraftöverföring vissa allmänna synpunkter. Härvid framhålles bl. a. de svårigheter, som ofta föreligger att ordna kraftöverföringen på lämpligt sätt och för rimlig kostnad. Det angives, att en annan invändning mot bestämmelserna om ersättningskraft kunde framföras med hänsyn till senare tids strävan att vinna större enhetlighet i villkoren för kraftförsörjningen på landsbygden. De sakkunniga finner emellertid önskemålet om ersättning i kraft, jämväl då ersättning skall utgå för annat än vattenkraft, ur ekonomisk synpunkt så naturligt och välbetänkt att det bör beaktas av lagstiftaren. Härvid bör man inte stanna vid att frivillig överenskommelse måste träffas utan bör i högre grad än nu bereda ersättningstagare möjlighet att påkalla vattendomstolens medverkan för att få sitt önskemål tillgodosett. Hänsyn måste emellertid också tagas till att ersättningsgivarna inte oskäligt belastas. — I promemorian anges att man får räkna med tre olika typsituationer i fråga om de praktiska möjligheterna att ordna ersättning genom överföring av kraft, nämligen I) att ersättningsgivaren själv disponerar över detaljdistributionsnät, till vilket ersättningstagarens fastighet är eller lämpligen kan anslutas, eller att särskild ledning till fastigheten kan anses ekonomiskt och tekniskt motiverad (den s. k. *huvudformen*); II) att ersättningstagarens fastighet är ansluten eller lämpligen kan anslutas till ledningsnät som tillhör annan än ersättningsgivaren (den s. k. *subsidiära ersättningsformen*); samt III) att ersättningstagarens fastighet inte är elektrifierad och att det ej kan anses ekonomiskt och tekniskt motiverat att elektrisk ledning framdrages till den.

I fråga om grupp III menar de sakkunniga att ersättning i kraft i allmänhet inte kan föreskrivas.

Beträffande de övriga typsituationerna behandlar de sakkunniga först *huvudformen*.

I frågan om vilka slags företag som skall kunna förpliktas att utge ersättning i kraft anges härvid i promemorian att sådan förpliktelse bör kunna åläggas inte bara företag, som avser utbyggnad av strömfall, utan även vattenregleringsföretag för kraftändamål.

Såsom första förutsättning för bifall till yrkande om ersättning i kraft har de sakkunniga uppställt att ersättningstagaren skall vara i behov av kraft.

Ersättning i kraft som gottgörelse för annat än vattenkraft skall enligt promemorian bara kunna fastställas på yrkande av ersättningstagaren. Sådan ersättning får vidare enligt förslaget bara föreskrivas,

om den kan åläggas utan att ersättningsgivaren åsamkas olägenhet av betydighet.

I fråga om övriga särskilda spörsmål, som behandlas, må angivas att förhöjning enligt 9 kap. 48 § vattenlagen med 50 procent enligt de sakkunniga inte bör utgå, när ersättningen bestämmes i kraft.

Vidkommande härefter den *subsidiära ersättningsformen* föreslås en bestämmelse av innebörd att ersättningsgivaren får fullgöra sin ersättningskyldighet genom att svara för kostnaden för kraft, som ersättningstagaren erhåller av ledningens ägare. I övrigt uppställs samma villkor för denna ersättningsform som här redovisats för huvudformen.

Yttranden över vattenlagssakkunnigas promemoria (s. 12—16)

I nu förevarande del har förslaget av remissinstanserna, med ett undantag, lämnats utan erinran eller tillstyrkts i princip. I flera yttranden karakteriseras det som en mycket betydelsefull nyhet. — På vissa håll har emellertid uttalats betänkligheter med hänsyn till förväntad ökad arbetsbelastning för vattendomstolar och sökandeparter.

Ur yttrandena må vidare anföras följande.

Två remissinstanser anser att som villkor för ersättning i kraft ej bör uppställas att ersättningstagaren skall vara i behov av kraft.

De sakkunnigas förslag att vid ersättning i kraft förhöjningsregeln enligt 9 kap. 48 § vattenlagen ej skall tillämpas har godtagits i flertalet remissyttranden. Detta sammanhänger, enligt vad som framgår av flera remissyttranden, med att ersättning i kraft bara skall kunna utdömas på yrkande av ersättningstagaren. — Flera remissinstanser anser emellertid att förhöjningsregeln bör tillämpas även i detta fall.

Den av de sakkunniga föreslagna *subsidiära ersättningsformen* har i allmänhet inte föranlett några erinringar.

Norrländska vattenkraftutredningens betänkande år 1957 och yttrandena däröver (s. 16—17)

Vattenkraftutredningen anser det önskvärt att i vattenlagen införes bestämmelser, som ger ökade möjligheter till ersättning i form av kraft. Utredningen ansluter sig härvidlag till de vattenlagssakkunnigas förslag. Det uttalas dock härvid bl. a., att de av vattendomstolorna utdömda ersättningarna i allmänhet synes ha varit tillfredsställande och att enligt utredningens mening domstolorna vid uppskattningen av skadorna i regel torde tillämpa en viss säkerhetsmarginal till sakägarnas förmån.

Utredningens betänkande har varit föremål för remissbehandling.

I de avgivna yttrandena har förslaget om lagändring i syfte att skapa vidgade möjligheter att utdöma ersättning i form av kraft genomgående tillstyrkts eller lämnats utan erinran.

Vidkommande detaljfrågorna har ett par remissinstanser ifrågasatt om

inte ersättning i realvärden i särskilda fall borde kunna utdömas även mot sakkägarens bestridande.

Beträffande frågan om tillämpligheten av förhöjningsregeln i 9 kap. 48 § vattenlagen har i tre yttranden uttalats att ersättnings-tagaren, utöver ersättningskraften, bör vara berättigad att få så stor penningersättning, som svarar mot skillnaden mellan värdet av ersättningskraften och det belopp, som skulle ha utgått som skadeersättning, om ersättningen bestämts i pengar.

Vattenkraftsintressenternas promemoria år 1959 och yttrandena däröver (s. 17—21)

Med anledning av den föreslagna lagstiftningen om vidgade möjligheter att utdöma ersättning i kraft har Svenska vattenkraftföreningen och vattenfallsstyrelsen med skrivelser den 17 resp. den 23 juni 1959 till chefen för justitiedepartementet överlämnat en inom Vattenregleringsföretagens samarbetsorgan upprättad promemoria med synpunkter på den praktiska tillämpningen av vattenlagssakkunnigas förslag i förevarande hänseende.

I promemorian betonas att införandet i vattenlagen av det utav vattenlagssakkunniga föreslagna kraftersättningsinstitutet skulle innebära att vattenmålen belastades med en helt ny, för såväl parter som domstolar arbetskrävande uppgift. En utökning av vattendomstolsorganisationen med uppskattningsvis 20 procent kunde bli nödvändig och detta även om erforderlig elektroteknisk sakkunskap i betydande omfattning tillfördes domstolarna genom särskilda sakkunniga. Med hänsyn därtill och till önskvärdheten av att kraftföretagens administrativa arbete med dessa frågor i möjligaste mån begränsades, syntes det enligt promemorian önskvärt att vattenlagssakkunnigas förslag underkastades granskning i syfte att förenkla det föreslagna institutets praktiska tillämpning.

I detta syfte föreslås i promemorian att endast den *subsidiära ersättningsformen* skall användas. Den bör därvid brukas på det sättet att ett årligt, indexreglerat belopp motsvarande avkastningen av det ersättningsbelopp, som ersättningstagaren önskar utbytt mot kraft, ställes till hans förfogande.

Även andra frågor rörade det föreslagna kraftersättningsinstitutet beröres.

Vattenkraftsintressenternas promemoria har varit föremål för remissbehandling.

Några remissinstanser, bl. a. *vattenöverdomstolen*, framhåller behovet av en överarbetning genom särskilda sakkunniga av de vattenlagssakkunnigas förslag.

Farhågorna att tillämpningen av nya regler om kraftersättning skulle komma att belasta vattendomstolarna med mycket arbetskrävande uppgifter betecknas av två vattendomstolar såsom överdrivna.

Flera remissorgan har tillstyrkt vattenkraftsintressenternas förslag i vad

detta avser ersättningsform och metod för ersättnings-
skyldighetens fullgörande. En remissmyndighet, *kammarkol-
legiet*, intar dock en kritisk hållning i denna del.

I fråga om förhöjningsregeln i 9 kap. 48 § vattenlagen
framhåller *vattenöverdomstolen*, att det vid ersättning i kraft inte kan vara
motiverat att tillämpa denna regel. *Kammarkollegiet* föreslår däremot, med
viss ändring av tidigare ståndpunkt, att regeln skall tillämpas utan restriktion.

Jämväl i fråga om andra i promemorian behandlade spörsmål har olika
meningar framförts av de skilda remissinstanserna.

Ersättning i mark (s. 21—47)

Vattenlagssakkunnigas promemoria år 1952 (s. 21—25)

I promemorian framhålles, att större vattenuppdämningar kan medföra
att jordbruksfastigheter berövas en väsentlig del av sin areal och att där-
igenom beträffande fastighetsindelningen och brukningsförhållandena i or-
ten kan uppstå missförhållanden, vilka allvarligt försämrar befolkningens
utkomstmöjligheter. Enligt de sakkunnigas mening kan effektiv rättelse
bara ernås genom att ersättningsjord tillhandahålles i stället för den för-
lorade arealen. Man kan dock icke räkna med att det regelmässigt finns
praktisk möjlighet att anskaffa annan mark till de av en uppdämning be-
rörda fastigheterna.

Enligt de sakkunnigas mening har beaktansvärda ansträngningar gjorts
att, så gott de tillgängliga resurserna medgivit det, på frivillighetens väg av-
hjälpa missförhållandena, där de varit mest framträdande. Det synes dock
tydligt att särskilda åtgärder är av nöden, om det skall bli möjligt att nå
ett gott resultat. Därvid ligger nära till hands att söka anknytning till den
verksamhet, som bedrivs för rationalisering av det svenska jordbruket.

De sakkunniga redogör härefter för lantbruksnämnderna och deras verk-
samhet, bestämmelserna om kronans förköpsrätt vid försäljning av jord-
bruksfastighet och möjligheterna att genom expropriation förvärva mark
för stärkande av ofullständiga jordbruk.

Härefter anför de sakkunniga.

Vid sitt arbete på att få till stånd en förstärkning av mindre bärkraftiga
jordbruksenheter måste ju lantbruksnämnden även få sin uppmärksamhet
riktad på fastigheter, som förlorat större eller mindre del av sin areal ge-
nom överdämningar i samband med vattenkrafts- och vattenregleringsföre-
tag. Man kunde kanske nöja sig härmed och sålunda bibehålla den nuva-
rande ordningen, enligt vilken ersättning för markskador utgår i pen-
ningar med undantag för de fall, då frivillig överenskommelse träffas mel-
lan parterna om annan ersättningsform, samt överlåta åt lantbruksnämnden
att med begagnande av sina resurser söka avhjälpa det men för jord-
bruksnäringen som den av uppdämningen föranledda rubbningen av bruk-

ningsförhållandena fört med sig. Det kan dock ej bestridas att olägenheter äro förbundna härmed. I den mån mera omfattande dämningsskador uppkomma brukar ersättningen i penningar kunna uppgå till ej oväsentliga belopp. Förutom gottgörelse motsvarande fulla värdet å markskadan utgår enligt 9 kap. 48 § vattenlagen förhöjning med 50 procent, vartill kan komma ett avsevärt belopp utgörande ersättning för intrång å återstoden av fastigheten. Erfarenheten har visat att i samband med planeringen av större företag tendenser kunna uppkomma till spekulation med hänsyn till väntade stora penningersättningar. När ersättningsbeloppen utbetalats avflyttar ej sällan ersättningstagaren från orten. Det synes angeläget att dylika tendenser motverkas, och ett medel vore otvivelaktigt att frågan om fastighetsbildningens ordnande efter genomförandet av företaget upptoges till behandling redan i samband med handläggningen vid vattendomstolen och att dämningsskadorna därvid i största möjliga utsträckning direkt gottgjordes genom tillhandahållande av ersättningsjord.

Härefter upptas i promemorian till övervägande vissa spörsmål, som uppkommer vid ett genomförande av en lagstiftning i ämnet.

I frågan om vattendomstolen bör få möjlighet att oberoende av ersättningsstagarens samtycke föreskriva om ersättning i mark, anger de sakkunniga att det icke torde böra helt överlåtas åt ersättningstagaren att själv bestämma om penningersättningen skall utbytas mot ersättning i mark. Hänsyn skall dock självfallet tas till berättigade önskemål från hans sida. Till skydd för hans intressen bör därför som villkor för ersättningens bestämmande i mark uppställas, att detta kan ske utan att någon olägenhet av betydelse tillskyndas honom.

De sakkunniga anser att någon förhöjning enligt 9 kap. 48 § vattenlagen icke bör utgå vid ersättning i mark.

Beträffande frågan om på vilka vägar tillskottsjord skall kunna lämnas anvisar de sakkunniga tre möjligheter. Ersättningsgivaren skall vara skyldig att för ändamålet avstå sådan mark som han med anledning av företaget nödgas inlösa. Vidare hänvisas till lantbruksnämndens möjligheter att anvisa mark som nämnden förvärvat antingen tvångsvis genom förköp eller expropriation eller frivilligt enligt avtal. Slutligen kan ersättningsgivaren eljest förfoga över lämplig mark.

Som villkor för åläggande att utge ersättning i mark bör enligt förslaget uppställas att denna ersättningsform ej blir oskäligt betungande för ersättningsgivaren. Ersättning i mark bör vidare bara få förekomma, där det erfordras för att förebygga men av någon betydelse för jordbruksnäringen eller skogsbruket.

Befogenheten för vattendomstol att föreskriva ersättning i form av mark bör enligt de sakkunnigas mening inskränkas att gälla ersättning för del av fastiget, som inte avstås i sin helhet, eller för skada å sådan fastighet.

De sakkunniga uttalar sig också om hur en jämförelse mellan förlorad mark och vederlagsmark skall ske. Härvid anges

bl. a. att i den mån det icke går att uppbringa helt likvärdig ersättningsjord, arealen får bestämmas med hänsyn till beskaffenheten efter gradering.

I fråga om förfarandet vid tillhandahållande av ersättning i mark bör enligt de sakkunniga i princip tillämpas den ordningen att marken genom sökandens försorg överlåtes till ersättningstagaren, varjämte vidtages sådan ändring i fastighetsindelningen att markområdet i fråga avskiljes från den fastighet vari det ingår och sammanlägges med ersättningstagarens fastighet. Då vattendomstolen vid prövning av viss ersättningsfråga finner ersättningen böra utgå i mark, bör domstolen sålunda, såsom villkor för rätten att utföra den åtgärd, varom fråga är, förordna, att sökanden skall till ersättningstagaren överlåta visst markområde, som finnes lämpat att sammanläggas med ersättningstagarens fastighet.

De sakkunniga har också beaktat bl. a. de frågor av delvis mycket vidlyftig beskaffenhet, som sammanhänger med fastighetsindelningen och är av jordpolitisk natur eller angår lagfarts- och inteckningsförhållanden.

I syfte att undvika alltför långvarig domstolsbehandling har i promemorian föreslagits att före ingivandet av ansökning till domstol, utredning skall verkställas om föreliggande möjligheter att reglera dämningsskador genom överlåtelse av mark. Sökanden bör härvid äga frihet att låta verkställa utredningen antingen genom egna sakkunniga eller genom att påkalla förrättning av tjänstelantmätare. Enligt förslaget bör vidare lantbruksnämnd redan på ett tidigt stadium få del av ansökning och verkställd utredning.

Yttranden över vattenlagssakkunnigas promemoria (s. 25—34)

Vad beträffar huvudgrunderna i de sakkunnigas förslag tillstyrkes i flertalet remissyttranden en lagstiftning i huvudsaklig överensstämmelse med förslaget.

I några yttranden intas en avvisande hållning på grundval av den uppfattningen, att frågor om markkompensation i vattenmål icke bör behandlas såsom ersättningsfrågor i målet utan handläggas i nära anslutning till det allmänna arbetet på jordbrukets rationalisering. Denna ståndpunkt kommer till uttryck bl. a. hos *kammarkollegiet*, *lantbruksstyrelsen* och *fastighetsbildningssakkunniga*.

I en del yttranden anges att ett genomförande av förslaget skulle medföra ökad arbetsbelastning för såväl vattendomstolar och andra myndigheter som sökandeparterna.

Beträffande frågan huruvida ersättning i mark bör kunna bestämmas oberoende av yrkande eller samtycke från ersättningsstagaren förordar de flesta remissinstanserna att möjlighet skall finnas att mot ersättningstagarens vilja utdöma sådan ersättning. *Vattendomstolen* förordar dock en uppmjukning av förslaget i denna del. Ett flertal remissorgan, bl. a. *kammarkollegiet*, *lantbruksstyrelsen* och *fastig-*

hetsbildningssakkunniga, anser emellertid att ersättning i mark bara bör få utdömas på ersättningstagarens yrkande eller med hans samtycke.

I frågan om markersättning bör utgå med förhöjning enligt 9 kap. 48 § vattenlagen fördelas sig ställningstagandet för och emot vattenlagssakkunnigas förslag tämligen jämnt i remissyttrandena.

Vad angår spörsmålet om på vilka vägar tillskottsjord skall kunna anskaffas framföres erinringar mot förslaget i olika avseenden. I allmänhet går anmärkningarna ut på att förslaget ger alltför begränsade möjligheter att anskaffa ersättningsjord. Den utväg för ökning av möjligheterna i detta hänseende, som i allmänhet anvisas, är att vattendomstolen bör ha befogenhet att ålägga ersättningsgivaren att avstå mark för ändamålet. Förslag härom framföres bl. a. av *vattenöverdomstolen*. Från flera håll framhålles att kronan ej bör undantas från skyldigheten att avstå mark.

I flera remissyttranden anges att anledning saknas att inskränka bestämmelserna om ersättning i mark till de fall, där fråga är om del av fastighet; sådan ersättning bör jämväl, under förutsättning av ersättningstagarens samtycke, få utdömas också för hel fastighet.

Frågan om beskaffenheten av ersättningsjorden är också föremål för yttranden från flera remissorgans sida.

I fråga om förfarandet vid bestämmande av ersättning i mark motsätter sig — som redan angivits — några remissinstanser att vattendomstol över huvud taget skall befatta sig med dessa spörsmål. I övrigt kommer delade meningar till uttryck beträffande omfattningen av de befogenheter, som i förevarande avseende bör ges åt vattendomstol. — Jämväl i fråga om tillvägagångssättet vid den förberedande utredningen av frågor rörande ersättning i mark framkommer skilda meningar. Flera remissorgan, bl. a. *lantmäteristyrelsen*, anser att den förberedande undersökningen alltid skall handhas av tjänstelantmätare. *Fastighetsbildningssakkunniga* uttalar som sin mening att denna utredning bör utföras av lantbruksnämnd och tjänstelantmätare i samverkan. — Enligt bl. a. *lantmäteristyrelsen* bör det vidare stå fastighetsbildningsmyndigheterna fritt att föreslå de institut för ändringar i fastighetsindelningen, som i varje särskilt fall enklast leder till målet.

Norrländska vattenkraftutredningens betänkande
år 1957 (s. 34—36)

Utredningen ansluter sig väsentligen till vattenlagssakkunnigas synpunkter på frågan om önskvärldheten av bestämmelser, som bereder ökade möjligheter till ersättning i realvärden. Det påpekas dock, att redan på frivillighetens väg beaktansvärda ansträngningar gjorts för att tillhandahålla jämväl tillskotts jord.

I några punkter redovisar utredningen en annan uppfattning än de sakkunniga.

I frågan om förhöjning enligt 9 kap. 48 § vattenlagen skall utgå även vid ersättning i mark, föreslår utredningen således att ersättningstagaren skall vara berättigad att — utöver marken — erhålla så stor penningersättning, som svarar mot skillnaden mellan å ena sidan det belopp, som skulle ha utgått som markskadeersättning, därest ersättningen bestämts i pengar, och å andra sidan värdet av den mottagna marken.

Beträffande frågan om de olika vägar, på vilka tillskottsjord skall kunna lämnas, påpekar utredningen möjligheten av att företagare i vissa fall nominellt bara disponerar över obetydliga markområden, ehuru han realiter måhända under annan firma förfogar över stora arealer. Denna eventualitet synes enligt utredningens mening antyda, att de sakkunniga bedömt frågan ur ett för snävt perspektiv. Sålunda synes kunna ifrågasättas om inte domstol bör äga möjlighet att som villkor för ett företags genomförande uppställa, att en företagare som ersättning för särskild skada skall tillhandahålla viss mark, som han förfogar över enligt domstolens bedömande skäligen bör kunna komma i besittning av. Utredningen anser sig emellertid icke kunna framlägga något eget förslag i denna fråga, då principen kan få återverkningar på andra områden och erforderligt material för bedömande därav ej varit tillgängligt för utredningen.

Enligt vattenlagssakkunnigas förslag skall ersättning i mark bara kunna utgå i fråga om del av fastighet. Utredningen anser däremot att också den, som får hela sin fastighet förstörd, bör kunna få ersättning i mark.

I frågan huruvida marköverlåtelse skall kunna komma till stånd oberoende av yrkande eller samtycke från ersättningstagaren anger utredningen att sakägaren bör ha möjlighet att välja mellan ersättning i mark och ersättning i pengar.

Enligt utredningen bör ersättning i mark kunna ges även vid skada å annat realvärde än mark, t. ex. fiske.

Beträffande förfarandet vid bestämmande av ersättning i mark anser utredningen att lösandet av ersättningsfrågor i huvudsak skall ombesörjas av vattendomstol. — Den förberedande undersökningen bör, enligt företagarens val, kunna företagas antingen av egna sakkunniga eller genom tjänstelantmätare.

Yttranden över norrländska vattenkraftutredningens betänkande (s. 36—47)

De allra flesta remissinstanserna intar en positiv ståndpunkt till utredningens förslag i vad det medför vidgade möjligheter till ersättning i mark. — I ett utförligt yttrande anger *lantmäteristyrelsen* inledningsvis bl. a. att

det ur allmänna och enskilda synpunkter måste vara av stor vikt att mera betydande skador, som anställs på fastighetsindelningen genom t. ex. dämning, blir botade. Detta botande bör på lämpligt sätt samordnas med den fastighetsregleringsverksamhet, som i övrigt kan vara erforderlig i bygden. Efter att ha redovisat sin syn på frågan hur ersättningsförfarandet bör kunna gestaltas och efter att ha kritiserat utredningens förslag, kommer lantmäteristyrelsen till den slutsatsen att frågan om botande av de skador på fastighetsindelningen, som kan förorsakas av mera omfattande uppdamning, inte torde kunna lösas efter de riktlinjer, som vattenkraftutredningen föreslagit. Enligt styrelsens mening synes en fortsatt utredning böra ske i samarbete med 1954 års fastighetsbildningskommitté. — *Vattenöverdomstolen* anser sig fortfarande anse att det är önskvärt att ökade möjligheter till ersättning i realvärden skapas. Domstolen finner det emellertid vara uppenbart att frågorna om ersättning i mark kräver ytterligare noggranna överväganden och att ett förslag till lagtext måste föreligga, innan slutgiltig ståndpunkt kan tagas. — *Kammarkollegiet* erinrar om att kollegiet i sitt yttrande över vattenlagssakkunnigas betänkande ställde sig tveksamt till lämpligheten av att i vattenlagen uppta bestämmelser om ersättning i mark. Kollegiet utgick då från det förhållandet att en rationalisering av fastighetsindelningen i samband med en sjöreglering ofta borde inbegripa även fastigheter eller brukningsdelar, som inte berördes av regleringen och därför föll utanför vattendomstolarnas kompetens. Sakkunnigförslaget kunde därför medföra ett dubbelarbete av lantbruksnämnderna och vattendomstolarna, vilket borde så mycket mera undvikas som de senare redan hade en stor arbetsbörda; kollegiet ansåg att verksamheten för restaurerande av jordbruksfastigheterna därför borde helt ankomma på lantbruksnämnderna. Kollegiet förklarar nu att den tidigare intagna ståndpunkten alltjämt synes ha visst fog. Vattendomstolsorganisationen har emellertid under senare år fått en betydligt ökad kapacitet. Därför och då en snar lösning av frågan synes vara ett allmänt önskemål i berörda bygder, anser kollegiet sig inte böra avstyrka att frågan löses i huvudsaklig överensstämmelse med föreliggande förslag.

Utredningens förslag om att förhöjningsregeln i 9 kap. 48 § vattenlagen skall tillämpas vid ersättning i mark men i den formen att ersättningstagaren, förutom mark likvärdig med den som avstås, erhåller pengar motsvarande halva värdet av vad som avstås, har föranlett blandade yttranden från remissinstanserna. Utredningens förslag tillstyrkes av flera organ. *Lantmäteristyrelsen* anser det således icke möjligt eller lämpligt att slopa förhöjningen i de fall vederlag utgår i mark. Jämväl *lantbruksstyrelsen* är positivt inställd. — Däremot finner sig bl. a. *vattenöverdomstolen* inte kunna biträda utredningens förslag i denna del.

Rörande frågan huruvida den ersättningsberättigade skall ha valrätt

mellan ersättning i pengar och ersättning i mark ifrågasätts från ett par håll om inte domstolen även mot den ersättningsberättigades vilja bör kunna utdöma ersättning i mark.

I fråga om sättet för anskaffande av ersättningsmark finner *vattenöverdomstolen* det självklart att företagaren bör vara skyldig ställa till förfogande mark, som han själv äger, liksom mark, som han i målet förpliktats lösa, ävensom av lantbruksnämnd anvisad mark. Enligt domstolens mening bör möjlighet skapas att, där ett i en koncern ingående bolag står som sökande, också ta i anspråk mark tillhörig annat bolag i koncernen. Däremot ställer sig *vattenöverdomstolen* avvisande till tanken på att en företagare skall vara skyldig att tillhandahålla mark, »som han enligt vattendomstolens bedömande bör kunna komma i besittning av». — *Kammarkollegiet* finner det däremot erforderligt med ett stadgande av sist angivna innebörd. — *Lantbruksstyrelsen* anger att lantbruksnämnderna självfallet med all kraft bör underlätta lämplig komplettering av jordbruk, som skadats genom vattenreglering. Men enligt styrelsens mening kan sådana jordbruk inte utan vidare tillerkännas prioritet framför andra jordbruk med kompletteringsbehov.

Förfarandet vid bestämmandet av ersättning i mark var föremål för de vattenlagssakkunnigas uppmärksamhet. Utredningen har anslutit sig till de sakkunnigas förslag. — *Kammarkollegiet* betonar ånyo att förfarandet bör utformas så att vattendomstolarna inte belastas hårdare än nödvändigt. Dessa domstolar bör ej göras till myndigheter för fastighetsarrondering. — *Lantbruksstyrelsen* avstyrker utredningens förslag rörande förfarandet och förestår att de berörda markproblemen i stället behandlas i direkt anslutning till verksamheten för jordbrukets rationalisering. — *Lantmäteristyrelsen* utvecklar sin mening på följande sätt:

Om överdämd mark icke löses, tages den enligt VL i anspråk med en till förmån för strömfallsfastigheten gällande servitutsliknande rättighet på liknande sätt som allmän väg tages i anspråk med ständig nyttjanderätt. I båda dessa fall är den upplåtna rättigheten av karaktär att fullständigt taga marken i anspråk och någon olägenhet med ett överlåtande av marken med äganderätt torde i fråga om uppdämd mark icke i allmänhet föreligga. Så sker nu i vissa fall genom överlåtelse och åtföljande avstyckningar. Skillnaden är närmast av formell art. Om överdämd mark på detta sätt tillfaller kraftverksbyggaren (företagaren) med äganderätt, innebär detta vid kompensation i mark, att mark bytes mot mark. Företagarens innehav, som ofta torde ha förvärvats i huvudsakligt syfte att tillgodose hans intressen vid utbyggande av vattenfallet, förlägges då vid detta byte i princip nedanför dämningssgränsen — fastighet bör ju vid byte så placeras att den bäst fyller sitt ändamål — medan övriga fastigheter tilläggas mark ovanför dämningssgränsen.

Den ändring av fastighetsindelningen, som sådant byte innebär, kan enligt jorddelningslagen (JDL) utföras efter två formellt olika system.

I ena fallet kan sådant område av fastighet som avstås överlätas genom

avtal enligt jordabalken (köpes- eller bytesavtal) för att därefter avskiljas genom avstyckning och sammanläggas med byteskontrahentens fastighet. Vid byte mellan två fastigheter blir det alltså två avstyckningar och två sammanläggningar. Efter dessa sammanläggningar erhålla fastigheterna nya registerbeteckningar. Fången skola lagfaras. För genomförande av sammanläggningar skola förefintliga inteckningar dödas eller relaxeras i de avstyckade områdena, varefter vid behov inteckningsreglering måste ske för inordnande av inteckningarna i de genom sammanläggning bildade fastigheterna. Detta förfarande är alltså ofta mycket omständligt. I vissa fall är det icke ens möjligt att tillämpa.

I andra fallet sker bytet av markområdena genom omreglerande fastighetsbildningsförrättning (laga skifte eller ägutbyte). De bytta områdena övergå då till de nya fastigheterna utan fång, utan lagfart, utan inteckningsreglering och utan åsättande av nya registerbeteckningar. De sakrätter, som förut gällt i fastigheterna, gälla i princip fortfarande i samma fastigheter. Omreglerande förrättning är alltså i de fall som här avses betydligt enklare än avtalsbyte med åtföljande avstyckningar och sammanläggningar och kräver en väsentligt mindre arbetsinsats från myndigheters och sakägares sida. Särskilt är så fallet om bytena bli invecklade och beröra flera fastigheter. Är antalet berörda fastigheter stort, torde avtalsbyte ur praktisk synpunkt vara nära nog omöjligt.

Av dessa två fall synes vattenkraftutredningen närmast ha tänkt på det förra, nämligen avtal med åtföljande avstyckning för sammanläggning. Utredningen torde emellertid ha räknat med att uppdämd mark skulle tagas i anspråk genom beslut av vattendomstol enligt VL, medan markvederlaget skulle efter överlåtelse avstyckas för sammanläggning genom åtgärd av fastighetsbildningsmyndighet. I det förra ledet av »bytet» gäller VL:s tvångsregler, varjämte visst tvång torde ha åsyftats vid överlåtelsen av vederlagsmarken. Genom denna anordning uppkommer viss oklarhet i fråga om gränsdragningen mellan de olika myndigheternas prövning av närallgande, av varandra beroende frågor. Problemet torde kunna ändamålsenligt lösas om förfarandet vid ersättning i mark för överdämd mark på sätt förut anförts konstrueras som ett verkligt dubbelsidigt byte, vilket får genomföras med de medel och på det sätt fastighetsbildningslagstiftningen anvisar. Att de omreglerande fastighetsbildningsinstitutet därvid i allmänhet böra ges företräde har förut visats.

Med den lösning som nu föreslagits komma vissa av de problem som behandlats i betänkandet att få sin givna utformning. Frågan huruvida andra värden än mark skall kunna ersättas i mark eller icke får då lösas enligt JDL:s allmänna regler. Likaså skulle det värderingssystem som JDL rör sig med och som enligt lantnäteristyrelsens mening väl lämpar sig för det slag av byte, varom här är fråga, komma att tillämpas.

Det bör anmärkas att ett utnyttjande av JDL:s omregleringsinstitut i nu förevarande sammanhang icke är någon nyhet — det är nämligen möjligt redan med tillämpning av gällande rätt. Sålunda kan, i varje fall vid överenskommelse, ägutbyte ske för genomförande av sådan ändring av fastighetsindelningen som här avses. Nuvarande omregleringsinstitut äro emellertid icke i alla avseenden lämpliga för tillgodoseende av de krav, som ur nu förevarande synpunkter kunna uppställas. Det är emellertid för styrelsen bekant att 1954 års fastighetsbildningskommitté, åt vilken anförtratts att företa en allmän revision av fastighetsbildningslagstiftningen, ägnar dessa frågor särskild uppmärksamhet och att kommittén har för avsikt att fram-

lägga förslag till ett fastighetsregleringsinstitut, som skall lämpa sig även för botande av skador på fastighetsindelningen i anledning av bl. a. upp-dämning och framdragande av ny allmän väg.

Vattenmål och fastighetsbildningsförrättning vid ersättning i mark på grund av upp-dämning torde böra på lämpligt sätt samordnas. En sådan samordning torde kunna lösas på liknande sätt som ifrågasatts vid samordning av vägersättningsmål och fastighetsbildningsförrättning i en av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen gjord framställning till Konungen den 14 juni 1955. Detta skulle innebära att i de fall, vederlag bedömdes kunna utgå i mark, ersättningsfrågan i vattenmålet ej skulle behandlas, förrän markbytesfrågan avgjorts vid förrättning enligt fastighetsbildningslagstiftningen. Därefter kunde ersättningsfrågan upptagas till prövning av vattendomstol i vanlig ordning. Därvid finge, i den mån genom fastighetsbildningsförrättningen kompensation icke utgått för alla skador, ersättning i annan form utdömas, likaså den förhöjning av ersättningen, som enligt VL skall utgå. — — — Den nu anvisade lösningen drar en klar gräns mellan vattendomstolarnas och fastighetsbildningsmyndigheternas kompetensområden.

Det är av synnerlig vikt att vederbörande distriktslantmätare, som enligt JDL har att besluta i frågor om ändringar av fastighetsindelningen, på ett tidigt stadium får tillfälle att taga del av de utbyggnadsförslag som kunna föreligga. Härigenom kan han medverka vid de förberedande arbeten, som erfordras för en bedömning av möjligheterna till markanskaffning och vederlag i mark samt till åtgärder för botande i övrigt av de skador på fastighetsindelningen, som förslagen kunna medföra. Genom sin fortlöpande kontakt med kommunerna kan han dessutom medverka till att arbetena inordnas i kommunens allmänna planeringsverksamhet. Det kan ifrågasättas huruvida icke distriktslantmätarens medverkan i dessa avseenden bör komma till uttryck i förberedelsekungörelsen. — Lantmäteriets skyldighet att helst utan tidsutdräkt verkställa de omregleringar som här avses och att verkställa den förberedande planering som erfordras torde komma att beaktas av 1956 års lantmäterikommitté vid den utredning angående omorganisation av lantmäteristaten som nu pågår.

Interpellationer (s. 47—48)

Den 5 december 1958 och den 11 november 1959 har dåvarande chefen för justitiedepartementet, statsrådet Lindell, besvarat interpellationer i andra kammaren rörande ersättningar i realvärden.

Härefter har chefen för justitiedepartementet, statsrådet Kling, den 20 april 1960 besvarat en ny interpellation i andra kammaren angående ersättning i realvärden m. m. enligt vattenlagen. Samtidigt besvarades en enkel fråga i ämnet. I sitt svar tillkännagav departementschefen, att han funnit sig ej böra framlägga några förslag för riksdagen i nu förevarande fråga. Avgörande härför hade varit att ett införande av realersättningar på grundval av framlagda utredningsförslag befunnits skola medföra betydande tekniska och praktiska svårigheter samt väsentligt ökad arbetsbörda bl. a. för vattendomstolarna. Dessa olägenheter och svårigheter hade bedömts vara så betydande att de ej uppvägdes av de fördelar för sakägarna, som ersättningar i realvärden skulle innebära.

Remissyttranden i anledning av motionerna vid 1960 års riksdag (s. 57—64)

Över de vid 1960 års riksdag väckta motionerna har utlåtanden avgivits av *Svea hovrätt, lantmäteristyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, domänstyrelsen* och *lantbruksstyrelsen*, som skulle ha att höra någon eller några av de lantbruksnämnder som kunde antagas äga erfarenhet av de frågor som beröres i motionerna, ävensom av *Riksförbundet Landsbygdens folk, Sveriges skogsägareförbund* och *Svenska vattenkraftföreningen*.

De flesta remissinstanserna instämmer mer eller mindre uttryckligt i motionärernas uttalanden om de problem vattenkraftutbyggnaderna m. m. medför. Beträffande möjligheterna att uppnå lösningar, som bättre än de nuvarande reglerna tillgodoser önskemålen om ersättningar i realvärden, är meningarna däremot delade. Motionärernas förslag om utredning och prövning av föreliggande spörsmål i syfte att öka möjligheterna till ersättning i realvärden tillstyrkes av *lantbruksstyrelsen*, medan *Svea hovrätt, Svenska vattenkraftföreningen, vattenfallsstyrelsen* och *domänstyrelsen* avstyrker förslaget.

Såväl *Svea hovrätt* som *lantmäteristyrelsen* påpekar i sina yttranden att för det förevarande området betydelsefulla frågor är föremål för prövning av 1954 års fastighetsbildningskommitté.

Riksförbundet Landsbygdens folk anför att ersättningar i den av motionärerna ifrågasatta formen måste vara till nytta. Det måste dock framhållas, att de rent tekniska och rättsliga möjligheterna till en reform synes vara ganska begränsade. Utan tvivel torde således den situationen ofta uppkomma, att ersättningsgivaren inte förfogar över lämplig mark. Å andra sidan avses med motionerna tydligen endast realvärdeersättning, »när så kan befinnas möjligt». Den olikhet, som genom de föreliggande förhållandena otvivelaktigt måste uppkomma mellan olika ersättningsberättigade, är onekligen mindre önskvärd men kan möjligen accepteras. — För övrigt anser förbundet att omständigheterna i varje särskilt fall kan vara sådana, att berörda markägare icke finner det lämpligt att mottaga ersättning i mark. Skall därför någon ändring i nu gällande ersättningsregler genomföras, bör såsom ett oeftergivligt villkor uppställas den förutsättningen, att ersättning i form av mark eller dylikt bara skall utgå på yrkande av den ersättningsberättigade.

Utskottet

Såsom ovan angivits har utskottet i sitt utlåtande nr 33 år 1960 behandlat den nu förevarande frågan om ersättning i realvärden till skadelidande vid sjöreglering och därmed jämförliga företag enligt vattenlagen. Utlåtandet avsåg därjämte spörsmålet om realersättning för mark, som tagits i anspråk för framdragande av kraftledning eller anläggande av väg.

I utlåtandet påpekade utskottet att frågan om ersättning i realvärden till sin natur är mycket omfattande liksom att problemställningen är svåröverskådlig och berör en rad skilda rättsområden. Vidare angavs att spörsmålet kunde uppkomma även i andra fall än dem, som berörts i motionerna.

Utskottet uttalade såsom sin mening att ersättning i realvärden i många fall — åtminstone ur allmän synpunkt — måste vara att föredraga framför ersättning i pengar. Enligt utskottet var det emellertid förenat med betydande svårigheter att utforma en lagstiftning, som bereder ökade möjligheter till ersättning i realvärden, i synnerhet ersättning i form av mark. En lösning av de hithörande problemen borde därför i första hand ske på annat sätt.

Härefter erinrades bl. a. om att gällande lagstiftning beträffande ersättning i vattenmål i regel inte syntes lägga andra hinder i vägen för frivilliga uppgörelser om ersättning i realvärden än sådana som föranledes av hänsyn till bl. a. in-teckningshavare. Det påpekades dock att ersättning i form av fri kraft ej kan knytas till den skadelidande fastigheten i andra fall än då ersättningen avser förlorad vattenkraft. Utskottet anmärkte, att det från flera håll omvitnats att frivilliga uppgörelser i ganska stor omfattning kommit till stånd, samt angav såsom angeläget att de föreliggande möjligheterna att träffa sådana uppgörelser bibehölls och om möjligt även utvidgades eller underlättades. I utlåtandet anfördes vidare.

I nyssnämnda syfte kan olika åtgärder vidtagas. Skador av det slag, som avses i motionerna, synes kunna i ej ringa grad motverkas eller undanröjas genom ett intimt samarbete mellan olika myndigheter, främst lantmäterimyndigheter och lantbruksnämnder. Dessa myndigheter bör därför redan på ett tidigt stadium få tillfälle att framlägga sin syn på frågor av nu förevarande slag och att vidtaga de åtgärder de kan finna lämpliga.

Möjligheterna att träffa frivilliga uppgörelser om ersättning i realvärden skulle måhända i vissa fall kunna underlättas genom lagändringar av olika slag. I den mån så är fallet bör ändringarna genomföras. Med hänsyn till det inom fastighetsbildningskommittén pågående arbetet med utformningen av ny fastighetsbildningslagstiftning bör dock icke nu genomföras ändringar av större principiell innebörd i gällande jorddelningslag eller annan av kommitténs arbete berörd lagstiftning.

Efter att beträffande ersättning vid upplåtelse av vägmark ha angivit att den inom vederbörande departement pågående bearbetningen av vägmars-ersättningskommitténs förslag borde avvaktas, innan andra åtgärder på det området vidtogs, angav utskottet avslutningsvis följande.

Det föreliggande rikhaltiga materialet i förevarande fråga torde enligt utskottets mening böra bli föremål för ytterligare bearbetning. En riktpunkt vid arbetet bör emellertid — såsom utskottet redan framhållit — vara att på allt sätt söka underlätta för parterna att genom frivilliga uppgörelser tillgodose de av motionärerna anförda önskemålen angående ersättning i realvärden. I den mån anledning därtill finnes föreliggande bör förslag till lagändringar utarbetas.

På förslag av utskottet beslöt riksdagen att i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anför.

Ehuru de nu förevarande motionerna icke gäller frågan om ersättning i realvärden för mark, som tagits i anspråk för väg, vill utskottet likväl — med hänsyn till innehållet i sitt tidigare utlåtande — erinra om att som ett resultat av vägmarsersättningskommitténs arbete numera i lagen om allmänna vägar införts en bestämmelse av innebörd att väghållare berättigas att påkalla ägoutbyte enligt lagen om delning av jord å landet eller lagen om fastighetsbildning i stad. Vidare har i enlighet med kommitténs förslag i vägstadgan upptagits bestämmelser, som inskräpper angelägenheten av att väghållaren redan i samband med upprättande av arbetsplan för vägbyggnadsföretag i samråd med markägarna utreder möjligheterna att avhjälpa eller minska intrång till följd av vägföretaget genom ägoutbyte eller annan ändring i fastighetsbildningen. För att befrämja frivilliga överenskommelser mellan vägmyndigheten och markägarna har slutligen väg- och vattenbyggnadsstyrelsen bemyndigats att på vissa villkor ingå i och svara för s. k. avtalsbyten utan att vara bunden vid någon viss värdegräns.

I vad angår den nu förevarande frågan om ersättning i realvärden vill utskottet understryka sina uttalanden i 1960 års utlåtande. Enligt utskottets mening talar således starka skäl för att den, som genom en sjöreglering eller annat företag av här ifrågakarande art frånhändes realvärden, i största möjliga utsträckning bör — om han så önskar — erhålla ersättning i andra sådana värden. I första hand bör därvid, som utskottet i angivna utlåtande närmare utvecklat, möjligheterna till frivilliga uppgörelser icke allenast bibehållas utan i görligaste mån utvidgas och underlättas. Med anledning av utskottets då gjorda uttalande att frivilliga uppgörelser i ganska stor utsträckning kommit till stånd, vill utskottet anmärka att därefter bl. a. preliminära avtal om omfattande ägobyten mellan kronan och enskilda träffats i samband med tillkomsten av Prästtomta skjutfält i Östergötland.

I likhet med vad som också uttalades i det tidigare utlåtandet finner emellertid utskottet på de då anförda skälen ändringar av större principiell innebörd icke för närvarande böra genomföras i gällande jorddelningslag eller annan av fastighetsbildningskommitténs arbete berörd lagstiftning.

I övrigt synes det utskottet, med hänsyn särskilt till den fortsatta intensiva utbyggnaden av vattenkraften, angeläget att de förslag till lagändringar, som bedömes kunna underlätta det här angivna syftet, genomföres så snart möjlighet därtill föreligger.

På grund av det anförda hemställer utskottet,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte såsom sin mening giva till kända vad utskottet anfört i anledning av motionerna I: 72 och II: 104.

Stockholm den 13 mars 1962

På tredje lagutskottets vägnar:

HUGO OSVALD

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från f ö r s t a kammaren: herrar Osvald, Göran Karlsson, Kristiansson, Ebbe Ohlsson, Georg Carlsson, Herbert Larsson, Paul Jansson och Gunnar Pettersson;

från a n d r a kammaren: herrar Jansson i Benestad, Svenning, Carlsson i Stockholm, Svanberg, fru Ekroth, herrar Hammarberg, Tohé och Turesson*.

---

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.